

Mgr. Ivan Slavík

Radostný svět Marie a Martina Šítalových

„Co na srdci, to na obrázku“ – parafrází obecně užívaného úsloví lze zcela jednoduše a stručně vyjádřit obsah i formu produktů tvorby výtvarně neškolených, tzv. naivních (insitních) malířů, usilujících o esteticky přirozené, ničím nelimitované umělecké sebevyjádření. Marie a Martin Šítalovi z Velešína byli mezi desítkami obdobných tvůrčích osobností jistou výjimkou již v tom ohledu, že se malování věnovali jako manželský pár a s touto činností započali až v poměrně pozdním věku.

Marie Šítalová, rozená Vaclíková (1904-1979) pocházela ze selského rodu, usazeného na rodovém statku ve vesnici Mojné. Základního vzdělání se jí dostalo na obecné škole v Černici a poté se jejím životním údělem stala na dlouhá desetiletí každodenní namáhavá práce na rodinném hospodářství. Po skončení 2. světové války byla v různých pomocných profesích zaměstnána v továrně Jihostroj ve Velešíně, a tam si v místní části Latránu si později zakoupila malý domek. V roce 1956 se provdala za Martina Šítala. Své obrázky začala tvořit kolem roku 1964, tedy až jako šedesátiletá, i když ji záliba v malování, stejně jako i čtení a zpěvu, provázela od raného dětství:

„Kdy jsem se naučila malovat? To mohu prozradit směle. Chodívali jsme k babičce z matčiny strany na návštěvu. Tam, abychom nezlobili, dala nám babička křídlo a naše tabule byla dřevěná pelest' postele, na kterou jsme psali a malovali. Bylo mi mezi čtyřmi a šesti roky. Když to bylo pěkné, tak nám to babička setřela a malovalo se znovu. Ve škole jsem také malovala, měla jsem ráda dějepis, slohové práce a zpěv. Dodnes si v kostele ráda zazpívám.“

V její pozdní tvorbě převažovaly poetické přírodní motivy, biblické příběhy, pověsti a historické události z úsvitu českých dějin, stejně jako i výjevy ze všedního života nebo svátečních tradic jihočeského venkova či dekorativní zátiší a kytice. Marie Šítalová je také autorkou básní, poetických rýmovaček a říkadel, kterých za svůj život vytvořila přibližně pět set. Její významný přínos v oblasti zachování autentické slovesné i výtvarné lidové tvořivosti byl několikrát oceněn okresními a krajskými diplomy a čestnými uznáními.

Martin Šítal (1901-1983) se narodil v malé osadě Svachova Lhotka u Chabičovic, rovněž navštěvoval obecnou školu v Černici a i jemu se práce v zemědělství stala prostředkem obživy na více než tři desetiletí – na statku v Černici pracoval jako námezdní krmič dobytka, ošetřovatel koní a kočí. Po roce 1950 přijal práci nočního hlídače stavebního úřadu v Českém Krumlově a stejnou funkci poté vykonával na traktorové stanici v Chabičovicích. Malovat začal až po svatbě s Marií Vaclíkovou, mladší spolužačkou a taktéž i vzdálenou příbuznou – jejich babičky byly sestry.

„V listopadu r. 1956 jsem dostal 14 dní dovolenou, bylo moc pěkné počasí, toulal jsem se po okolí Černice, a tak jsem se dověděl, že Marie Vaclíková z Mojného je už samostatná a bydlí ve svém domku ve Velešíně, i dojel jsem si k ní, byla ovšem překvapená mou návštěvou, ale když slyšela, že za chvíli po letech nebudu mít žádný domov, přijala mou nabídku, abychom mohli žít spolu. Už při druhé návštěvě jsme se domluvili o termínu svatby.“

Tak vzpomíná Martin Šítal ve svém deníku na okamžiky, které rozhodly o společné cestě životem s Marií V tomto deníku se lze rovněž dočíst i o poněkud neobvyklém důvodu počátku malování obrázků:

„Pracoval jsem na směny, tedy jsem byl často sám doma. Tu napadlo mou ženušku, abych se nenaučil toulat po lesích nebo chodit do hostinců. Hrej si s malováním, když se ti to líbí. Začal jsem hned barvami, napřed vodovými a temperovými... Mé ženušce to nestačilo, práce se jí líbily, tedy mně už v roce 1958 koupila olejové barvy.“

Svébytnou obsahovou doménou obrazů Martina Šítala tvořila takřka drobnopisná topografie rodného kraje, od významných stavebních památek až po zapadlé samoty a statky v nejbližším okolí, obrazy s námětem textů lidových písní a několik desítek portrétů úctyhodných velikánů české i světové kultury. Nechybí ani zvěčnělé vzpomínky a sdílené zážitky z rekreačních zájezdů a turistických výletů po Čechách.

„Každý rok našeho společného života jsme jezdili na zájezdy, tak tři až čtyřikrát do roka. Všude je vidět obrazy všech druhů, že se může každý člověk přiučit. Za 70 let jsem měl příležitost vidět asi 10 hradů a zámků, do roku 1981 jsem navštívil 90 kostelů. Na pašijové hry v Hořicích jsem šel pěšky – asi 12 kilometrů. Na Kleti jsem byl pětkrát, naposledy nás oba vezl autem švagr. Měli jsme dalekohled a bylo vidět až k Alpám“.

U některých tématicky shodných či námětově příbuzných obrazů Marie a Martina Šítalových lze sledovat i jejich „soutěživou uměleckou rivalitu“, kdo z nich bude ve výsledném projevu lepší. Podle výpovědi mnoha očitých svědků byli oba ráznými a občas i příkře nesmlouvavými kritiky výsledku tvůrčího úsilí toho druhého.

Společně s výtvarným obsahem je u prací Marie a Martina Šítalových pozoruhodné sledovat i formální a technickou stránku jejich tvůrčích postupů. Oba malovali své obrazy téměř výlučně olejovými a temperovými barvami, a to bez jakýchkoliv předchozích kresebných studií, poznámek nebo skic. Jako podklad využívali tuhé výkresové papíry, lepenky, obalové kartony či sololitové desky, které většinou dostávali darem od svých příznivců, mezi nimiž bylo i několik akademických malířů (mj. Václav Johanus z Českých Budějovic, Jan Cihla z Českého Krumlova) či výtvarníků (mj. Jitka Kalkušová, pracovnice Okresního kulturního střediska v Českém Krumlově). Došlo-li na techniku malby na plátně, používali různé druhy pevných tkanin, určených spíše pro jiné běžné domácí účely (prostěradlo, povlak, utěrka). Část obrazové produkce si Martin Šítal i sám rámoval za použití „odpadního dřeva“ a lakoval hustými olejovými laky, které mu zbyly v plechovkách po různých natěračských činnostech v domě. Pestrá barevnost těchto ráků, stejně jako i jejich snadno postřehnutelná výrobní nedokonalost či úhlová neexactnost, však hotovým obrazům přiřkly ještě o něco více poezie, ničím nekalkulované ryzosti a autentičnosti.

Zcela právem se oběma nadmíru skromným tvůrcům z Českokrumlovska dostalo uznání již za jejich života. Obrázky Marie i Martina Šítalových byly vystaveny na četných tuzemských i zahraničních výstavách a jsou zastoupeny v galeriích, obsahově zaměřených na insitní tvorbu. Ve Velešíně, městě jejich společného působení, byla v historickém domě „U Kantůrků“ zpřístupněna k připomenutí pozoruhodného života a tvorby manželů Šítalových zcela osobitá galerie.

Výstava „Radostný svět Marie a Martina Šítalových“, kterou v závěru roku 2019 uspořádalo Regionální muzeum v Českém Krumlově, představila poprvé reprezentativní výběr z rozsáhlého souborů obrazů obou tvůrců, který muzeum získalo do svého sbírkového fondu z pozůstalosti v roce 1984. Významný obohacující příspěvek k obsahově celistvé koncepci této výstavy tvořily i početné zápůjčky, laskavě poskytnuté Spolkem přátel města Velešína.